Kovács Gyula Sándor
okleveles szociálpedagógus
Apor Vilmos Katolikus Főiskola

„Az én városom” – gyermekfotók vallási vizualitása és identitásformáló tereinek vizsgálata a Váci járásban

A vallásos terekhez való viszonyulás kérdése különösen fontosnak bizonyult a felnövekvő generációk esetében: mit jelentett számukra egy templomtorony a horizonton, egy kereszt egy játszótér szélén, vagy egy kápolna az iskolába vezető út mentén? Jelen tanulmány a 2025-ben a Váci járásban meghirdetett, „Az én városom” elnevezésű gyermekfotó-pályázat válogatott képein keresztül vizsgálta, miként jelent meg a vallási vizualitás az általános iskolás korosztály térélményében. A kutatás módszertana képalapú kvalitatív tartalomelemzés (KTE) volt, Sántha Kálmán kódrendszerét követve. Az elemzés nemcsak a szakrális elemek jelenlétére kérdezett rá, hanem arra is, milyen vizuális nyelven szólaltak meg e motívumok – reflexív, tiszteletteljes vagy rejtőzködő módon. A képi adatbázis elemzése rávilágított a gyermeki térérzékelés és a vallási szimbolika kapcsolatára a lokális térhasználat, az életkori sajátosságok, valamint a szimbolikus örökség kortárs újraértelmezésének figyelembevételével.

1. Bevezetés

A 2025-ben meghirdetett „Az én városom” fotóverseny a Váci járás általános iskolás tanulói számára olyan vizsgálati lehetőséget teremtett, amelyre ritkán adódik alkalom az iskolai kutatásban: tematikailag kötetlen, spontán vizuális alkotóteret biztosított, amelyben a gyermekek saját döntésük szerint mutathatták be lakókörnyezetüket. A verseny kiírása semmilyen vallási irányultságot nem tartalmazott; a pályázóknak kizárólag annyit kellett teljesíteniük, hogy fényképeik révén bemutassák saját városukat vagy falujukat. A pályázatra összesen 75 értékelhető alkotás érkezett be, amelyből 27 kép (36,0%) tartalmazott vallási vagy spirituális jellegű motívumot.

Ez az arány – különösen a vallási tematika kötetlen keretek közötti spontán megjelenése – önmagában is figyelemre méltónak bizonyult. Felvetette a kérdést, hogy a gyermekek számára miként volt jelen a szakrális tér a mindennapi vizuális tapasztalatban; vajon ezek az elemek csupán a városi díszlet részei voltak, vagy meghatározó, identitásképző jelentéssel bírtak. Jelen tanulmány e kérdésre kínált részleges, de módszertanilag következetes választ.

Fontos hangsúlyozni, hogy a pályázat szándékosan nem tartalmazott kötelező önállósági kikötést: a gyermekek szüleikkel, nagyszüleikkel vagy más felnőtt hozzátartozóikkal közösen is részt vehettek a fotózásban. Ez a tudatos döntés kettős célt szolgált: egyrészt csökkentette az eszközfüggőséget, másrészt – és ez legalább annyira lényeges – burkolt pedagógiai célja volt a saját lakókörnyezet közös, intergenerációs felfedezésének ösztönzése. A szülő–gyermek közös fotografálás folyamata maga is értékteremtő aktusnak bizonyult: lehetőséget teremtett a helyi örökség, az emlékezet és a személyes kötődés közös megbeszélésére.

A pályázat inkluzív módon biztosított lehetőséget atipikus fejlődésű és sajátos nevelési igényű (SNI) tanulóknak is, akiknek alkotásai egyenrangúan szerepeltek az elemzett korpuszban. Az inkluzív tér és a vizuális önkifejezés kapcsolata – különösen az Alfa-generáció tagjai esetében – olyan kutatási dimenziónak tekinthető, amelynek szociálpedagógiai relevanciáját a hazai szakirodalom is egyre hangsúlyosabban tárgyalja (Pintér 2016; Szekszárdi 2021).

Jelen tanulmány célja annak feltárása volt, hogy a Váci járás általános iskolás tanulóinak fényképein miként jelent meg a vallási vizualitás, valamint hogy a szakrális épített örökség

milyen szerepet töltött be a gyermekek térérzékelésében és a lokális identitás vizuális reprezentációiban. A vizsgálat központi kérdése az volt, hogy milyen vallási motívumok jelentek meg, ezek milyen vizuális attitűddel ábrázolódtak, továbbá milyen összefüggés volt kimutatható a szakrális elemek térbeli jelenléte és a gyermekek fotográfiai választásai között. A tanulmány ehhez a gyermeki térérzékelés elméleti megközelítésére, valamint a kulturális örökség és a szekularizáció társadalomtudományi értelmezési kereteire támaszkodott.

2. A gyermeki térérzékelés és a vizuális önkifejezés elméleti kerete

2.1. Lynch városképi elmélete, a tér társadalmi jelentése és az örökségesítés

A gyermekek városi térérzékelésének vizsgálatában Kevin Lynch (1960) városképi elmélete alapvető keretet nyújtott. Lynch az egyén és a városi tér kapcsolatát az ún. *imaginability* fogalmával írta le: a tér nem objektív adottság, hanem szubjektíven, szelektíven leképezett entitás. Az egyén azokat az elemeket emeli ki és rögzíti mentális térképén, amelyek számára szimbolikus vagy emocionális jelentéssel bírnak. Lynch öt alapkategóriát különböztetett meg a városi tér kognitív leképezésében: utak, határok, körzetek, csomópontok és tájékozódási pontok. Ez utóbbi kategória különösen relevánsnak bizonyult a jelen kutatás szempontjából: a vallási épületek, keresztek és szobrok klasszikus tájékozódási pontok, amelyek a városkép meghatározó vizuális sarokpontjaiként funkcionálnak.

Lynch (1977) egy UNESCO-projekt keretében gyermekek városélményét is megvizsgálta Krakkóban, Melbourne-ben, Mexikóvárosban és más városokban. Eredményei azt mutatták, hogy a gyermekek városról alkotott mentális térképei kulturálisan és életkorilag meghatározottak: a tér szimbolikus elemei kiemelkedő szerepet játszhatnak a lokális identitás és a hovatartozásérzés alakításában. Ez az elv közvetlenül alkalmazhatónak bizonyult a jelen kutatásra: amit a gyermek lefotózott, az a számára mentálisan jelölt elem volt, amelynek vizuális súlya volt saját városképében.

Dúll Andrea (2009) hazai térlélektani kutatásai megerősítik, hogy a tér megjelenítése nem objektív leképezés, hanem konstrukció: „az ember és környezete között folyamatos, kölcsönös tranzakcionális viszony áll fenn, amelyben a hely nem csupán háttér, hanem a személyes identitás egyik formálója” (Dúll 2009, 47). Ezt a megközelítést Tamáska Máté (2022) építészetszociológiai megállapítása egészíti ki, mely szerint az épített környezet társadalmi jelentéseket hordozó tér, amely hozzájárul a közösségi identitás alakulásához. A gyermekek által rögzített vallási elemek elhelyezkedése a kompozícióban ezért nemcsak vizuális döntés, hanem a tér szubjektív megélésének indikátora is volt.

Ebből a perspektívából nézve a tér nem csupán az egyéni tapasztalatok és a társadalmi jelentések hordozója, hanem a kulturális örökség értelmezésének is fontos kerete. Azok az épített elemek, amelyekhez egy közösség tartós jelentést kapcsol, idővel túlmutathatnak eredeti funkciójukon, és a kulturális örökség részévé válhatnak. A vallási épített környezet esetében ez különösen hangsúlyos, hiszen e terek egyszerre hordoznak történeti, kulturális és közösségi jelentéseket. A gyermekfotók elemzésének értelmezéséhez ezért indokolt volt áttekinteni az örökségesítés társadalomtudományi megközelítését is, mivel a kutatás nem magát az örökségesítés folyamatát vizsgálta, hanem azt, hogy a kulturális örökség elemei miként jelentek meg a gyermekek spontán vizuális reprezentációiban.

A kutatás tágabb elméleti hátterét az örökségesítés (heritagization) társadalomtudományi értelmezése adta. Kirschenblatt-Gimblett (1995) meghatározó tanulmányában rámutat, hogy az örökség nem csupán a múlt tárgyi emlékeinek összessége, hanem aktív, jelen időben zajló társadalmi értékteremtési folyamat. Megfogalmazása szerint:

> *„Az örökség a jelenben zajló kulturális értékteremtés egyik formája, amely a múltra támaszkodik. Az örökség új értéket ad azoknak a meglévő javaknak,*

amelyek eredeti funkciójukat már elveszítették, vagy amelyek örökségi értékük felismerése révén tovább gazdagíthatók." (Kirschenblatt-Gimblett 1995, 369)

Harrison (2013) ezt az értelmezési keretet kritikai perspektívával egészíti ki, hangsúlyozva, hogy az örökségesítés mindig szelektív, és a befogadó közösség értékhierarchiáit, hatalmi viszonyait tükrözi vissza. Ebből következően egy vallási épület vagy szakrális térelem megítélése nem kizárólag egyházi vagy műemlékvédelmi döntés, hanem mindenkor társadalmi értékadás eredménye. Mindez különösen igaznak bizonyult a vizsgált kutatási korpuszban, ugyanakkor jelen kutatás nem arra vállalkozott, hogy a vizsgált épületek örökségi státuszáról vagy társadalmi megítéléséről következtetéseket vonjon le, hanem arra, hogy feltárja, ezek az elemek milyen módon jelentek meg a gyermekek által készített fényképeken.

Ebből a perspektívából nézve a gyermekfotók elemzése túlmutatott a pedagógiai és pszichológiai megközelítésen, mivel lehetőséget kínált annak vizsgálatára, hogy a kulturális örökség mely elemei jelentek meg a gyermekek spontán vizuális reprezentációiban. A fényképek nem az örökség társadalmi kijelölésének vagy értékadásának folyamatát tükrözték, hanem azt mutatták meg, hogy a vizsgált gyermekcsoport milyen épített elemeket észlelt és tartott vizuálisan jelentősnek saját települési környezetében.

A bemutatott elméleti megközelítések – bár eltérő tudományterületekről származnak – egymást kiegészítő módon írják le azt a folyamatot, amelynek mentén egy épített elem a gyermek mentális térképének szimbolikusan jelentős pontjává válhat: Lynch (1960, 1977) a tájékozódási pont kognitív kiemelkedését hangsúlyozza, Dúll (2009) ezt identitásformáló viszony eredményeként értelmezi, míg Kirschenblatt-Gimblett (1995) és Harrison (2013) azt világítja meg, hogy a jelentőssé vált elem idővel az örökségesítés folyamatába is bekapcsolódhat. A három keret egymásra épülő szinteket ad: kognitív kiemelkedés, szubjektív-affektív kötődés, társadalmi értékteremtés. Jelen kutatás elsősorban az első két szintet vizsgálta empirikusan.

2.2. Szekularizáció, vallási pluralizmus és a szakrális tér láthatósága

A vallásszociológiai szakirodalom a szekularizáció jelenségét nem csupán a vallásgyakorlat visszaszorulásával azonosítja, hanem a vallásosság egyéni, intézményes keretektől független megélésének térnyerésével is (Máté-Tóth 2017): egyre nő azoknak az aránya, akik vallásosnak vallják magukat, mégsem követik az egyházi előírások szerinti közösségi gyakorlatot. Párhuzamosan új vallások és kisegyházak terjedtek el, amelyek a történelmi egyházak közösségéből vonzottak el követőket (Tomka 2011). E kétirányú folyamat – az intézményes vallásosság visszaszorulása és a vallási pluralizmus erősödése – közvetlenül befolyásolja, hogy a szakrális épületek milyen módon jelennek meg a helyi közösségek mindennapi térhasználatában.

De Wildt és munkatársai (2019) a 21. századi német vallásos építészet vizsgálata kapcsán rámutatnak, hogy a szekularizáció folyamatai, a vallási pluralizmus megjelenése és a vallási gyakorlatok intézményes visszahúzódása alapvetően átalakítják azt a szerepet, amelyet a vallási épületek betöltenek a városi térben. De Wildt és munkatársainak (2019) megközelítése értelmezési keretet kínált a jelen kutatás eredményeinek értelmezéséhez. A vizsgált 75 fénykép közül 27 tartalmazott vallási motívumot; ezek közül mindössze egy ábrázolta egy templom belső terét, és egyik sem jelenített meg vallási szertartást. A gyermekek fényképei így elsősorban a szakrális épített környezet külső, vizuálisan érzékelhető elemeit jelenítették meg, ami a szakirodalomban leírt tendenciák egyik lehetséges megjelenési formájaként értelmezhető.

Fejérdy Tamás (2012) munkái szintén azt hangsúlyozzák, hogy a kulturális örökség – megfelelő hasznosítás esetén – hozzájárulhat a helyi közösségek ellenállóképességének és megújulási képességének erősítéséhez. A vallási épületek ezért nem kizárólag hitéleti funkcióval rendelkeznek, hanem a település kulturális emlékezetének és közösségi önértelmezésének is fontos elemei lehetnek. A jelen kutatás nem e funkciók társadalmi hatását vizsgálta, hanem azt, hogy ezek az épített elemek milyen módon jelentek meg a gyermekek spontán fotográfiai választásaiban.

Van den Hemel, Salemink és Stengs (2022) rámutatnak arra, hogy a vallási örökség társadalmi értelmezése folyamatosan változó, különböző társadalmi csoportok által eltérően értelmezett folyamat. E megközelítés a jelen kutatás számára elsősorban értelmezési keretet biztosított annak vizsgálatához, hogy a vizsgált gyermekcsoport fényképein mely szakrális elemek jelentek meg spontán módon. A kutatás ugyanakkor nem a vallási örökség társadalmi újraértelmezésének vagy generációk közötti átadásának folyamatát vizsgálta, hanem azt kívánta feltárni, hogy a gyermekek vizuális reprezentációiban milyen szerepet kapnak a vallási épített örökség elemei.

3. A vizsgált populáció és a kutatás kontextusa: a Váci járás és az Alfa-generáció

3.1. A Váci járás, mint kutatási terep

A Váci járás Pest vármegye északi részén helyezkedik el, székhelye Vác városa, amelynek közel 35 000 lakosa van. A járás vallási szempontból sokszínű terület. A Római Katolikus Egyház mellett református, evangélikus, baptista, adventista, valamint a Hit Gyülekezetéhez tartozó közösségek is működnek, emellett Vác városában izraelita hitközség is jelen van. A különböző felekezetek templomai, imaházai és közösségi terei eltérő városszerkezeti elhelyezkedésük, méretük és építészeti karakterük révén a település vizuális környezetének eltérő hangsúllyal megjelenő elemei. Mindez befolyásolhatja, hogy a gyermekek vizuális környezetében mely épített elemek válnak hangsúlyos tájékozódási pontokká.

Vác a Váci Egyházmegye székhelye, amelynek püspöki székesegyháza, számos temploma, rendháza és szerzetesi intézménye meghatározó szerepet játszik a város történeti arculatának alakításában. A történelmi belvárosban sűrűn elhelyezkedő szakrális épített örökség – barokk templomok, keresztek, emlékművek – a gyermekek mindennapi vizuális környezetének meghatározó részét képezi, ami indokolttá tette annak vizsgálatát, hogy a gyermekek fotóválasztásaiban mely szakrális elemek jelennek meg kiemelt tájékozódási pontként.

A 2022. évi népszámlálás vallási adatait feldolgozó térstatisztikai elemzés szerint a vallási hovatartozásra vonatkozó kérdésre a népesség mintegy 60%-a adott választ, és a válaszadók 73%-a valamely vallási közösséghez vagy felekezethez tartozónak vallotta magát (Tóth 2024). A kutatás szempontjából e statisztikai adatok fontos értelmezési keretet jelentenek, ugyanakkor nem a Váci járás sajátosságait írják le, hanem az országos tendenciákat tükrözik. A jelen vizsgálatban ezért a gyermekek által megörökített vallási épületek és szakrális elemek nem feltétlenül saját vallásgyakorlatuk helyszíneiként értelmezhetők, hanem elsősorban a lakókörnyezet meghatározó vizuális elemeiként, amelyek a mindennapi térhasználat során váltak a gyermekek számára észlelhetővé és fényképezésre érdemessé.

3.2. Az Alfa-generáció mint vizsgált korosztály

A pályázatra általános iskolás korú, azaz 7–14 éves tanulók adhattak be fényképeket. Ez a korosztály döntő részben az Alfa-generáció tagja: a 2010 után született, digitális korszakban felnőtt csoport. Pintér (2016) szerint ez a generáció „születésétől fogva okostelefon-

környezetben szocializálódik, és számára a vizuális önkifejezés – köztük a mobilfotózás – természetes kommunikációs forma" (Pintér 2016, 47), ezért a pályázat mobiltelefon-kamerával készült képeket is fogadott. Az Alfa-generáció médiahasználatára vonatkozó kutatások szerint ez a korosztály a képi információt gyorsabban dolgozza fel, mint a szövegest (Szekszárdi 2021): a fotográfia számukra mindennapi kommunikáció, nem dokumentálás. Ezért informatívnak bizonyult, hogy mi jelenik meg a vallási épített környezettel kapcsolatban településük reprezentálásakor.

3.3. A pályázat résztvevőinek alapadatai

A pályázaton való részvétel kiskorú nevezők esetén szülői/törvényes képviselői hozzájáruló nyilatkozat aláírásához volt kötve. A nyilatkozat kijelentette, hogy a beküldött fotók saját készítésűek és nem sértik harmadik fél jogait, egyúttal időben és földrajzilag nem korlátozott, ingyenes, nem kizárólagos felhasználási jogot biztosított a szervező részére a pályázat lebonyolítására, dokumentálására, kiállítására és népszerűsítésére – ezen belül online/offline közzétételre, kiállításokon, bemutatókon való megjelenítésre, valamint a verseny jövőbeni bemutatásához és archiválásához –, a fotók szerzői jogának gyermeknél maradása mellett. A jelen tanulmányhoz felhasznált korpusz ennek a dokumentált hozzájárulási folyamatnak megfelelően gyűjtött pályaművekből állt össze; a tanulmány a fényképeket anonim módon, kép- és iskolai szintű aggregált adatokként kezelte, egyéni tanulói azonosítás nélkül.

A pályázók iskolái Vác városán kívül a járás több településéről is képviseltették magukat, így Váchartyánból és Acsáról is. A vallási témájú fényképek túlnyomó többsége – 21 a 27 fényképből (77,8%) – váci iskolákból érkezett, ezért a térszerkezeti elemzés elsősorban a váci intézményekre fókuszált. A fennmaradó 6 vallási témájú fénykép (22,2%) a járás más településeiről érkezett. A rendelkezésre álló pályamunkák között református és evangélikus templomok, valamint egy parókia ábrázolása is megjelent, ami arra utal, hogy a vallási motívumok a járás más településeinek épített környezetében is megjelentek. A képek alacsony száma miatt ugyanakkor e települések összehasonlító elemzésére a jelen vizsgálat nem terjedt ki.

A vallási témájú 27 fénykép közül 22 fiú (81,5%), míg 5 lány (18,5%) pályázó készítette. Ezt a markáns különbséget a minta kis mérete miatt óvatosan kell kezelni: néhány fénykép áthelyeződése a két nem között jelentősen módosíthatná az arányt, ezért a megfigyelt különbség inkább leíró jelenségként, mint statisztikailag megalapozott nemi sajátosságként értelmezhető, és nem állítható megalapozottan, hogy a fiúk általában nagyobb affinitást mutatnának a vallási motívumok megörökítése iránt. A korcsoportos megoszlás tekintetében az elemzés két adatbázisra épült: az A1 adatbázis az alsó tagozatosok (1–4. évfolyam) 35, az A2 adatbázis a felső tagozatosok (5–8. évfolyam) 40 fényképét tartalmazta. A vallási témájú 27 fénykép közül 16 (59,3%) az A1, míg 11 (40,7%) az A2 korcsoportból érkezett.

A képcímeket a pályázók maguk adták meg; ezek az önkéntes, rövid szöveges megnevezések az elemzés kiegészítő forrásaivá váltak és önálló elemzési megközelítés tárgyát képezték. A vizsgált 75 fénykép közül 64 esetében (85,3%) a cím deskriptív volt – az ábrázolt épületet, építményt, teret vagy az ábrázolás módját nevezte meg –, és nem tartalmazott a képkészítő viszonyára utaló többletinformációt. A fennmaradó 11 esetben (14,7%) ugyan megjelentek reflexív, metaforikus vagy érzelmi többletjelentést hordozó képcímek, ezek azonban nem alkottak önálló, értelmezhető mintázatot. A képcímek ezért elsősorban az egyes felvételek kontextusának pontosítását szolgálták, míg a kutatás súlypontja a fényképek vizuális tartalmának kvalitatív elemzésére épült.

4. Módszertan: a képalapú kvalitatív tartalomelemzés kerete

A gyermekek fotográfiájának vizsgálata sajátos módszertani feladatot jelent. Sharples és munkatársai (2003) három életkori szinten végzett vizsgálatukban megállapítják, hogy a gyermekek fotóválasztásait jellemzően az ikonikus, könnyen azonosítható tárgyak és helyszínek iránti preferencia jellemzi. A tanulmány szerint a 8–12 éves korosztály fotói a legtudatosabbak kompozicionálisan: a gyermekek ebben a korban kezdik el tudatosan keretezni a képet, és tematikai döntéseket hozni arról, mi kerüljön a fókuszba.

Simon (2015) a vizuális kommunikáció képességcsoportját 10–12 éves korban vizsgálva rámutat, hogy a fotográfia az egyik legtermészetesebb vizuális önkifejezési forma ebben a korosztályban. Kárpáti (2015) a vizuális nevelés hazai kontextusában szintén hangsúlyozza, hogy a fotografikai alkotás a vizuális gondolkodás és a térészlelés fejlesztésének hatékony eszköze.

Feuer Mária (2000) a gyermeki vizuális alkotás fejlődéslélektani elemzésében rámutat, hogy a fotó mint kifejezőeszköz nem pusztán illusztratív funkciót tölt be, hanem a belső reprezentációk, élmények és jelentéstulajdonítások vizuális leképezésének egyik alapvető formája. A gyermek által kiválasztott motívumok – elhelyezkedésük, méretük, kiemeltségük révén – a szubjektív térhasználatot és a személyes jelentésképzést tükrözik. Ez az elv módszertanilag alátámasztotta a jelen kutatás azon feltételezését, hogy a gyermekek spontán fotóválasztása informatív kulturális jelzésrendszerként értelmezhető.

A feldolgozás módszertani keretét a képalapú kvalitatív tartalomelemzés (KTE) adta, Sántha Kálmán (2010) kódrendszerére építve. Sántha (2010) szerint ez olyan kutatási eljárás, amely a vizuális dokumentumok szisztematikus, egységes szempontrendszer szerinti elemzését teszi lehetővé, és nem csupán a manifeszt tartalmak rögzítésére alkalmas, hanem a látens jelentések és ismétlődő mintázatok feltárását is támogatja. A jelen kutatásban a módszer alkalmazását az indokolta, hogy a fényképek nemcsak a megjelenített vallási objektumokról szolgáltattak információt, hanem arról is, hogy a vizsgált települések épített vallási környezetéből mely elemek váltak a gyermekek számára vizuálisan jelentéshordozóvá.

A feldolgozás alapját egy több változót tartalmazó adatbázis képezte, amelyet valamennyi fényképre egységes kódrendszer szerint került rögzítésre. Az elemzés két adatbázison nyugodott: az A1 adatbázis az alsó tagozatos (1–4. évfolyam), míg az A2 adatbázis a felső tagozatos (5–8. évfolyam) tanulók fényképeit tartalmazta. A korcsoportok elkülönített elemzése lehetővé tette az életkori sajátosságok összehasonlítását is.

Elemzési egységként a motívum-előfordulást alkalmaztam, vagyis egy fényképen szereplő több vallási motívum külön előfordulásként került rögzítésre, előre definiált főkategóriákba sorolva (vallási épület, vallási építmény, épület és építmény együtt, természeti környezetben megjelenő szakrális tartalom). Az elemzés során figyelmet kaptak azok a vallási objektumok is, amelyek a vizsgált településeken jelen voltak, de a gyermekek fényképein nem jelentek meg – ez teremtette meg a hiányelemzés módszertani alapját.

A felekezeti besorolás építészeti jegyek, feliratok és a pályázati metaadatok alapján készültek. A képek tartalmi elemzése mellett minden motívum értékelve lett a vizuális attitűdje szerint, Sántha (2010) kategóriáit alkalmazva: tiszteletteljes (kiemelt, középponti szerep), reflexív (formai megoldások révén tudatosan tematizált reprezentáció), illetve rejtőzködő (háttérként, kontextusként jelen lévő vallási jel).

Az elemzés részét képezte egy térszerkezeti összevetés is. A pályázó iskolájának 500 méteres körzetében ténylegesen jelen lévő vallási intézményeket és szakrális térelemeket összehasonlítva az érintett tanulók által beküldött fényképekkel. Ez az összevetés lehetővé tette annak vizsgálatát, hogy a gyermekek által rögzített vallási motívumok a mindennapi iskolába járás során is közvetlenül érzékelhető vizuális környezet részét képezhették-e, valamint hogy a térbeli közelség milyen kapcsolatban állhatott a fotográfiai választásokkal.

Az összehasonlítás során kizárólag a közterületről szabadon látható és azonosítható vallási objektumok lettek figyelembe véve; zárt vagy kizárólag belső használatú vallási tereket nem

tartalmaz az elemzés. Az adatok forrásául az intézményi körzetek térképei, a helyi önkormányzati nyilvántartások, valamint Tóth (2024) a vallási intézmények területi eloszlását bemutató KSH-elemzése szolgált. A térszerkezeti összehasonlítás nem önálló földrajzi elemzésként jelent meg, hanem a képalapú kvalitatív tartalomelemzés értelmezési kereteként, amely hozzájárult annak megértéséhez, hogy a vallási motívumok megjelenése milyen kapcsolatban állhatott a gyermekek mindennapi vizuális környezetével.

A fényképek elemzése egységes módszertani szempontrendszer alapján történt: a vizsgálat kiterjedt a képek tárgyára és motívumtípusára, a felekezeti hovatartozásra, a térbeli kontextusra (az iskola környezetéhez való viszonyra), a motívum kompozíción belüli elhelyezkedésére és vizuális attitűdjére, a képkészítők korcsoportjára, valamint a képcímekre. A teljes korpusz összehasonlító vizsgálata során nemcsak a megjelenő motívumok előfordulását, hanem a hiányzó vallási objektumok elemzése is elkészült, mivel azok ugyanúgy információt hordoznak a gyermekek vizuális figyelméről, mint a megjelenített motívumok. A hiányelemzés így a vizsgált települések ismert vallási elemeit vetette össze a gyermekek vizuális reprezentációival.

Fontos módszertani korlátként szükséges rögzíteni, hogy a kódolást egyetlen kutató végezte, így az eredmények nem támaszkodnak független kódolók közötti megbízhatósági (interrater reliability) ellenőrzésre. A tiszteletteljes, reflexív és rejtőzködő attitűdkategóriák – jellegüknél fogva – tartalmaznak interpretatív elemet, ezért nem zárható ki, hogy egy második kódoló bevonása esetén néhány határeset eltérő minősítést kapott volna. Ez a korlát különösen a kisebb esetszámú alkategóriák (például a reflexív vagy a rejtőzködő típus) esetében indokolja az óvatos interpretációt. A kategóriarendszer konzisztens és előre rögzített alkalmazása, valamint a felekezeti besorolás építészeti és metaadat-alapú ellenőrzése részben csökkentette, de nem szüntette meg ezt a módszertani korlátot.

5. Eredmények

5.1. A vallási motívumok általános megjelenése és korosztályos megoszlása

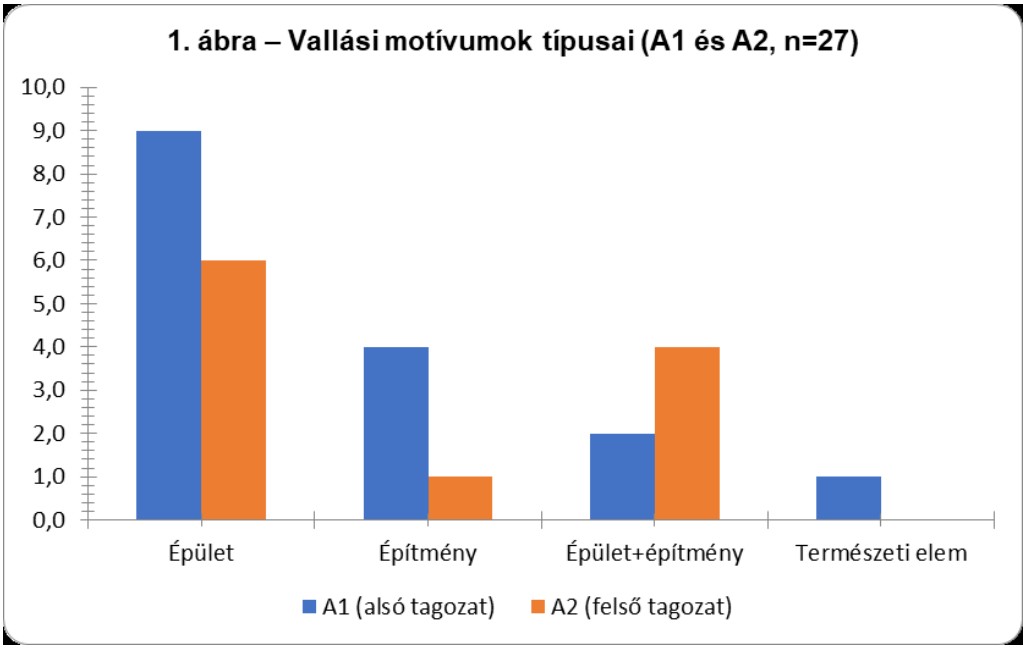
A 75 értékelhető alkotásból 27 kép (36,0%) tartalmazott vallási vagy szakrális jellegű motívumot. Az A1 adatbázisban (alsó tagozat, n = 35) 16 képen (45,7%), míg az A2 adatbázisban (felső tagozat, n = 40) 11 képen (27,5%) jelent meg vallási motívum. Ez a különbség Feuer (2000) fejlődéslélektani megközelítésével összhangban értelmezhető: a kisebb gyermekek elsősorban az ikonikus, könnyen azonosítható elemeket emelik ki, amelyek markáns vizuális jelként funkcionálnak. A templomtorony, a kereszt vagy a kápolna méretbeli és szimbolikus kiemelkedősége révén könnyen beépül a gyermekek mentális térképébe. A korcsoportok közötti különbség statisztikai megalapozottságának ellenőrzésére Fisher-egzakt teszt készült a vallási motívum jelenléte/hiánya és a korcsoport (A1, A2) változóira. A teszt szerint a megfigyelt különbség nem éri el a konvencionális szignifikanciaszintet ($p = 0,148$; esélyhányados = 2,22), tehát a jelen minta alapján nem állítható megalapozottan, hogy az alsó tagozatosok statisztikailag is nagyobb arányban fényképeznének vallási motívumot, mint a felső tagozatosok – a megfigyelt 45,7% vs. 27,5%-os különbség inkább leíró tendenciaként, mint megerősített hatásként értelmezhető. A minta korlátai – az alacsony elemszám, a pályázati önszelekció és a technikai heterogenitás – miatt az eredmények elsősorban hipotézisalkotásra alkalmasak, ugyanakkor jól kirajzolják a vizsgált gyermekközösség vallási vizualitásának főbb tendenciáit.

5.2. A vallási motívumok típusai és felekezeti megoszlása

A vizsgálat során a vallási motívumokat négy fő kategória alkotta: vallási épület (pl. templom, kápolna, székesegyház, parókia), vallási építmény (pl. útszéli kereszt, kálvária, képoszlop, szobor, emlékhely), épület és építmény együttes megjelenése, valamint természeti

környezetben megjelenő szakrális tartalom (1. ábra). A természeti környezet kategóriába egyetlen olyan fénykép került, amelyen a szakrális jelentést nem maga a természeti elem, hanem a vele együtt ábrázolt vallási emlékhely és a képcím együttesen hozta létre. Az összes 27 vallási motívumból tehát az épített környezet (épület, építmény, kombinált) erősen dominált; a természeti környezet szakrális ábrázolása szinte teljesen hiányzott. Ezt a mintázatot megerősíti, hogy a nem vallási témájú fényképek körében a természeti környezet ábrázolása arányaiban nagyobb gyakorisággal jelent meg. Ez arra utal, hogy a természeti motívumok háttérbe szorulása nem a gyermekek fotóválasztásának általános jellemzője, hanem kifejezetten a vallási tartalmú ábrázolásmódra korlátozódó tendencia: a szakralitást a pályázók elsősorban épített elemeken keresztül jelenítették meg.

1. ábra. Vallási motívumok típusai (A1 és A2, n=27)

Az 1. ábra adatai alapján megállapítható, hogy a vallási motívumok döntő többsége az épített szakrális környezethez kapcsolódott, amiben a pályázati kiírás – „Az én városom” – értelmezési kerete is szerepet játszhatott. Ugyanakkor a természeti környezet szakralitásának megjelenése sem volt kizárt, hiszen a vizsgálati korpuszban egy ilyen fénykép is szerepelt. A vizsgált térségben ugyan találhatók természeti környezethez kapcsolódó szakrális helyek – például a Hétkápolna kegyhely forrása –, a gyermekek vizuális reprezentációiban azonban ez a motívumtípus mindössze egyetlen esetben fordult elő. Ez arra utal, hogy a település vallási örökségének megjelenítése során a gyermekek elsősorban az épített szakrális elemeket tekintették meghatározó vizuális motívumnak.

A felekezeti megoszlásban a római katolikus egyházhoz tartozó épületek és építmények egyértelmű dominanciája volt megfigyelhető, összhangban a térség vallási és településtörténeti sajátosságaival: a Váci járásban a római katolikus felekezet rendelkezik a legnagyobb számú hívővel, és Vác a Váci Egyházmegye püspöki székhelye is. A korpuszban elsősorban a Váci Székesegyház, a Fehérek temploma, a Hétkápolna, a Piarista Rendház és Templom, valamint további katolikus templomok, kápolnák és keresztek jelentek meg. A református és evangélikus templom lényegesen kisebb gyakorisággal szerepelt, míg a baptista közösség, a Hit Gyülekezete és az izraelita hitközség épületei nem jelentek meg a gyermekek fényképein.

Az eredmények arra utalnak, hogy a gyermekek spontán fotóválasztása részben a település lokális vizuális kínálatát tükrözte. A vallási motívumok gyakorisága így nem csupán a vallási

környezet sajátosságairól, hanem a gyermekek mindennapi vizuális tapasztalatairól is információt szolgáltatott. A mindennapi közlekedési útvonalakon hangsúlyosan jelen lévő, történetileg meghatározó és építészetileg kiemelkedő katolikus épületek nagyobb valószínűséggel váltak a gyermekek mentális térképének részévé, mint a kisebb léptékű vagy kevésbé látható vallási objektumok. A felekezeti megoszlás ezért egyszerre értelmezhető a térség vallási struktúrájának, az épített szakrális örökség térbeli koncentrációjának és a gyermekeket körülvevő vizuális környezet sajátosságainak tükrében.

5.3. A megjelenítés vizuális attitűdjei

A vallási motívumokat tartalmazó fényképek vizuális attitűdjének meghatározása Sántha Kálmán (2010) kategóriarendszere alapján történt: nem a fénykép esztétikai minősége vagy technikai kivitelezése képezte a minősítés alapját, hanem az, hogy a vallási motívum milyen szerepet töltött be a kompozícióban, illetve milyen vizuális viszony alakult ki a szakrális elem és a kép egészének jelentéstartalma között.

A tiszteletteljes kategóriába azok a felvételek kerültek, amelyeken a vallási objektum a kép központi motívumaként jelent meg, jól felismerhető, hangsúlyos kompozíciós szerepet kapott, és az ábrázolás módja a vallási jelentéstartalom kiemelését szolgálta. A reflexív kategóriába azok a fényképek tartoztak, amelyek tudatos vizuális megoldásokat – például tükröződést, kép a képben kompozíciót, makett és valóság összevetését (lásd 3. kép) vagy szokatlan nézőpontot – alkalmaztak, ezáltal a vallási motívum értelmezésére is reflektáltak. A rejtőzködő kategóriába azok a képek kerültek, amelyeken a vallási elem háttérmotívumként vagy a településkép természetes részeként jelent meg, anélkül hogy a kompozíció elsődleges témájává vált volna.

1-3. kép. Illusztratív példák a vizuális attitűdkategóriákra a korpuszból (1-2: A1, 3: A2 korcsoport)

1. kép – tiszteletteljes

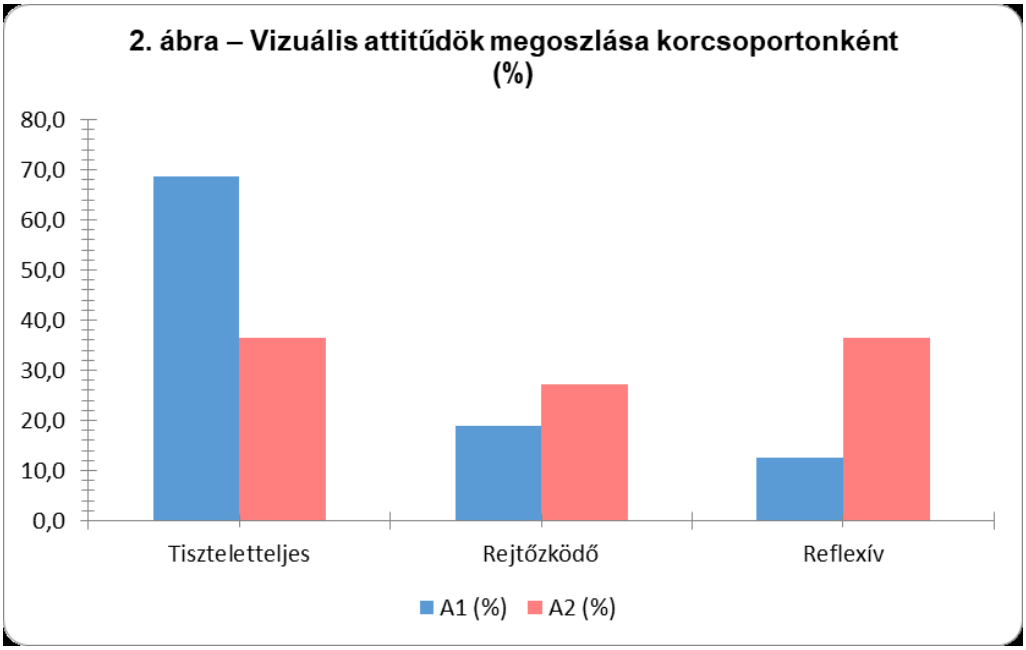
2. kép – rejtőzködő

3. kép – reflexív (makett–valóság)

A felvételek olyan, közterületről készült fotók, amelyeken nem szerepel felismerhető személy; közlésük a pályázati hozzájáruló nyilatkozatban biztosított felhasználási joggal összhangban történik.

2. ábra. Vizuális attitűdök megoszlása korcsoportonként (%)

1. táblázat. A vizuális attitűdök és motívumtípusok kereszttáblája – A1 adatbázis (alsó tagozat)

Motívumnyelv	Épület	Építmény	Épület+építmény	Természeti környezet	Összesen
Tiszteletteljes	8	1	1	1	11
Rejtőzködő	0	3	0	0	3
Reflexív	1	1	0	0	2
Összesen	9	5	1	1	16

2. táblázat. A vizuális attitűdök és motívumtípusok kereszttáblája – A2 adatbázis (felső tagozat)

Motívumnyelv	Épület	Építmény	Épület+építmény	Természeti környezet	Összesen
Tiszteletteljes	2	1	1	0	4
Rejtőzködő	2	1	0	0	3
Reflexív	2	0	2	0	4
Összesen	6	2	3	0	11

A 2. ábra, valamint az 1. és 2. táblázat alapján megállapítható, hogy a vizuális attitűdök megoszlása korosztályonként eltérő mintázatot mutatott. Az alsó tagozatos tanulók fényképein a tiszteletteljes megjelenítés dominált (68,8%), míg a felső tagozatos korcsoportban a három vizuális attitűdtípus aránya lényegesen kiegyenlítettebbnek bizonyult. Különösen figyelemre méltó volt a reflexív kategória gyakoribb előfordulása, amely arra utal, hogy az idősebb tanulók tudatosabban alkalmaztak olyan kompozíciós megoldásokat, amelyek a vallási motívumot nem csupán dokumentálták, hanem értelmezték is. Mivel az 1. és 2. táblázat celláinak várt

gyakorisága több esetben 5 alatt marad, khi-négyzet teszt e bontásban nem alkalmazható megbízhatóan; a korosztályok közötti attitűdmegoszlás-különbség ezért leíró jellegű megfigyelésként, nagyobb mintán végzett megerősítést igénylő mintázatként értelmezhető.

Az eredmények összhangban álltak Feuer (2000) fejlődéslélektani megállapításaival, amelyek szerint az életkor előrehaladtával a vizuális gondolkodás egyre differenciáltabbá válik. Míg a fiatalabb gyermekek elsősorban a jól felismerhető, ikonikus vallási objektumokat állították a kép középpontjába, addig az idősebbek nagyobb arányban alkalmaztak olyan kompozíciós megoldásokat, amelyekben a vallási motívum a települési környezet tágabb vizuális összefüggésében jelent meg. A vizuális attitűdök eltérő megoszlása ezért arra utal, hogy az életkor nemcsak a kiválasztott motívumokra, hanem azok képi reprezentációjára is hatással van.

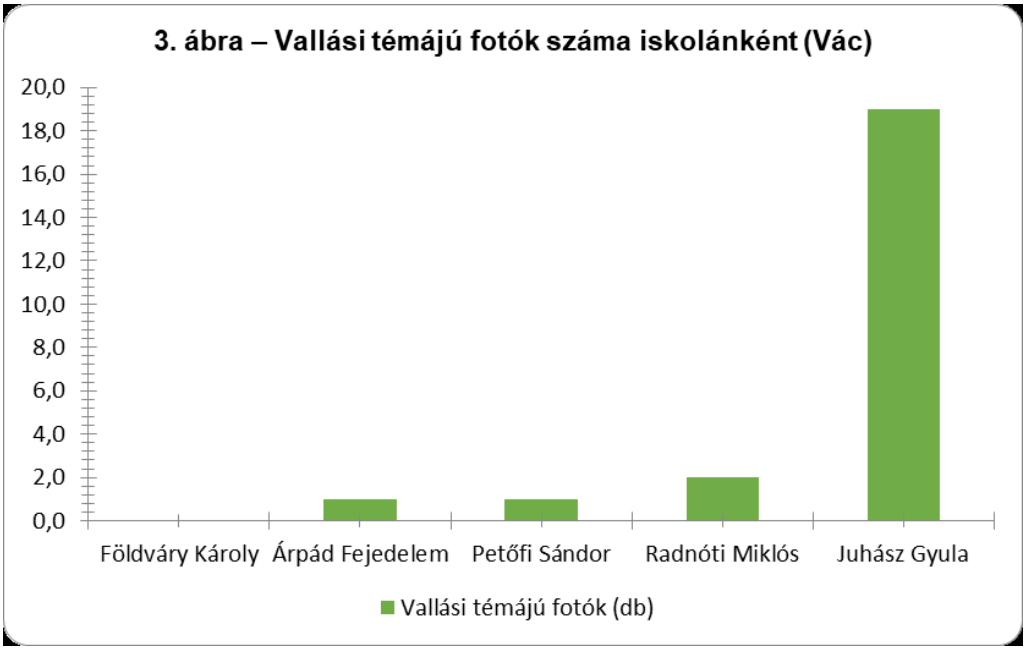
5.4. Térszerkezet és fotográfiai aktivitás: az iskola körzete, mint vizuális kínálat

A térszerkezeti elemzés célja annak vizsgálata volt, hogy a pályázó iskolák közvetlen környezetében található vallási objektumok milyen mértékben jelennek meg a gyermekek spontán fotóválasztásában. Az összehasonlítás alapját az egyes intézmények 500 méteres körzetében, közterületről látható vallási épületek, építmények és egyéb szakrális objektumok képezték. Mivel a vallási témájú pályaművek túlnyomó többsége váci iskolákból érkezett, a részletes térszerkezeti elemzés erre az öt váci általános iskolára terjedt ki.

A vizsgálatba bevont intézmények városszerkezeti elhelyezkedése jelentősen eltért egymástól. A Juhász Gyula Általános Iskola az egyetlen belvárosi iskola, közvetlenül a történelmi városmagban. A Földváry Károly Általános Iskola Vác déli részén, Alsóvárosban, az Árpád Fejedelem Általános Iskola Alsóváros északnyugati részén található. A Petőfi Sándor és a Radnóti Miklós Általános Iskola egyaránt Vác keleti városrészében, Deákváron működik.

Az intézmények környezetének szakrális kínálata markáns különbségeket mutatott. A Földváry Károly Általános Iskola környezetében nem található köztérről jól látható vallási épület. Az Árpád Fejedelem Iskola közelében egy kőfeszület, a Petőfi Sándor Iskola környezetében egy katolikus plébánia, míg a Radnóti Miklós Iskola körzetében két szakrális objektum – a Szent Mihály-kápolna és egy zsidó emlékmű – azonosítható. Ezzel szemben a Juhász Gyula Általános Iskola közvetlen környezetében kiemelkedően gazdag vallási örökség található: az 500 méteres körzetben közel húsz szakrális objektum azonosítható, köztük a Nagyboldogasszony-székesegyház, a Fehérek temploma, a Szent Kereszt ferences templom és rendház, a református, evangélikus és görögkatolikus templom, a Hétkápolna búcsújáróhely, valamint számos köztéri vallási emlék (Szentháromság-oszlop, szentek szobrai, kálváriák, útszéli keresztek). A történelmi belváros ilyen sűrű szakrális objektumhálózata egyedülálló vizuális környezetet biztosít a tanulók mindennapi iskolába járása során.

3. ábra. Vallási témájú fotók száma iskolánként (Vác)

A 3. ábra alapján megállapítható, hogy a Juhász Gyula Általános Iskolából érkezett a legtöbb vallási témájú pályamű (19 db, a vallási témájú képek 70,4%-a), míg a többi váci intézményből legfeljebb 2 db ilyen témájú fénykép érkezett. A Juhász Gyula Általános Iskola vallási témájú pályaművei korosztály szerint is megoszlottak: 8 db felvételt alsó tagozatos (A1), míg 11 db felvételt felső tagozatos (A2) tanulók készítettek. Ez arra utal, hogy a történelmi belváros szakrális környezete mindkét korosztály figyelmét egyaránt felkeltette. Az iskolából érkezett 19 vallási témájú fénykép közül 10 (52,6%) tiszteletteljes vizuális attitűdöt tükrözött, ami megerősíti, hogy a körzet kiemelkedő szakrális térsűrűsége nem csupán a fotográfiai aktivitásra, hanem az ábrázolás módjára is hatást gyakorolt.

A térszerkezeti eredmények ugyanakkor nem támasztották alá azt a feltételezést, hogy a szakrális objektumok nagyobb száma önmagában meghatározná a vizuális attitűd típusát. A Juhász Gyula Általános Iskola közvetlen környezetében található monumentális vallási épületek – mindenekelőtt a Nagyboldogasszony-székesegyház, a Fehérek temploma és a történelmi belváros tágas közterei – kedvező lehetőséget biztosítottak arra, hogy a szakrális objektumok a fényképek kompozíciójának hangsúlyos elemeivé váljanak. A tiszteletteljes vizuális attitűd magas aránya ezért nem kizárólag a szakrális objektumok nagy számával magyarázható, hanem azok építészeti karakterével, városképi dominanciájával és a fényképezésre alkalmas térszerkezeti adottságokkal is.

Az eredmények ugyanakkor arra is rámutattak, hogy a vizuális reprezentációt nem kizárólag a térbeli környezet alakítja. A Juhász Gyula Általános Iskolából érkezett vallási témájú pályaművek közel fele felső tagozatos tanulóktól származott (11 db), akiknél a korábbi alfejezetben bemutatott reflexív vizuális attitűd is gyakrabban jelent meg. Ez arra utalhat, hogy a vallási objektumok képi feldolgozását a környezeti adottságok mellett az életkori sajátosságok, a vizuális kompetenciák és az egyéni alkotói döntések egyaránt befolyásolják.

Az eredmények összhangban álltak Lynch (1960) városképi elméletével, amely szerint a mindennapi útvonalakon rendszeresen megjelenő, markáns tájékozódási pontok a mentális térkép meghatározó elemeivé válnak. A jelen kutatás eredményei arra utalnak, hogy a gyermekek spontán fotóválasztása szoros kapcsolatban állt a mindennapi vizuális környezettel, ugyanakkor a motívumok képi megjelenítésének módját nem kizárólag a térbeli közelség,

hanem az életkori sajátosságok, a vizuális kompetenciák és az alkotói döntések együttesen alakították.

5.5. A hiányok rendszerszerű elemzése

A kvalitatív tartalomelemzés sajátossága, hogy nemcsak a megjelenő motívumok, hanem a következetesen hiányzó elemek is értelmezhetők. A jelen kutatásban ezért a hiányok elemzése önálló vizsgálati szempontot jelentett, mivel a gyermekek spontán fotóválasztása nemcsak arról ad információt, hogy mely vallási elemeket tartják településük meghatározó részeinek, hanem arról is, hogy mely elemek maradnak ki vizuális reprezentációjukból.

A vizsgálat során megállapítható volt, hogy a Váci járásban jelen lévő valamennyi felekezet nem jelent meg a gyermekek fényképein. Ennek több lehetséges magyarázata adható. Egyrészt előfordulhat, hogy az adott felekezethez kapcsolódó vallási épület, építmény vagy egyéb szakrális objektum nem található a tanulók iskolai környezetében vagy mindennapi útvonalán. Másrészt azokban az esetekben, amikor ilyen objektum létezik, annak vallási funkciója vagy szimbolikus jelentése a közterületről nem feltétlenül érzékelhető, ezért a gyermekek számára sem válik településük karakteres vizuális elemévé. A hiány tehát nem feltétlenül a vallási közösség hiányát, hanem annak korlátozott vizuális láthatóságát tükrözi.

A hiányok másik figyelemre méltó csoportját az emberábrázolás rendkívül alacsony aránya jelentette. A 27 vallási témájú fénykép közül mindössze 1 (3,7%) ábrázolt embert, míg a teljes, 75 képből álló mintában is csupán 2 (2,7%) olyan felvétel szerepelt, amelyen emberi alak jelent meg. Ennek értelmezésében szerepet játszhatott maga a pályázati felhívás címe – „Az én városom” –, amely elsősorban a település épített környezetének bemutatására irányíthatta a tanulók figyelmét. Nem zárható ki az sem, hogy a fényképezés során a gyermekeket segítő felnőttek figyelembe vették a személyiségi jogokkal és adatvédelemmel kapcsolatos szempontokat, ezért tudatosan kerülték az emberek felismerhető ábrázolását. A rendelkezésre álló adatok alapján azonban ennek hatása nem vizsgálható, ezért ez csupán lehetséges magyarázatként értelmezhető.

Szintén figyelemre méltó, hogy az egyházi fenntartású, de nem elsődlegesen vallási funkciójú intézmények – például oktatási, szociális vagy egészségügyi létesítmények – alig jelentek meg a pályaművekben; a vizsgált mintában mindössze egy parókia és egy egyházi fenntartású egészségügyi intézmény szerepelt. A gyermekek településképében tehát elsősorban azok a szakrális objektumok kaptak hangsúlyt, amelyek építészeti megjelenésükben karakteresen elkülönülnek a városi környezet egyéb épületeitől. A templomok, kápolnák, kálváriák, keresztek és köztéri vallási emlékek sajátos formanyelve jól felismerhető vizuális tájékozódási pontokat alkot, ezért könnyebben válhatnak a település reprezentációjának részévé.

Ugyancsak figyelemre méltó hiány volt a temetők teljes mellőzése. Bár a temetők építészeti és kulturális szempontból szintén sajátos szakrális terek, egyetlen pályázó sem választotta ezeket települése bemutatásának helyszínéül. Ennek hátterében feltehetően az áll, hogy a temetők a vizsgált korosztály mindennapi mozgásterének kevésbé meghatározó elemei, ezért ritkábban épülnek be a gyermekek mentális városképébe és vizuális önreprezentációjába.

A hiányok rendszerszerűsége összhangban állt van den Hemel és munkatársai (2022) megállapításaival, amelyek szerint a vallási örökség kulturális örökségként történő értelmezése során a vizuálisan jól azonosítható épített elemek gyakran nagyobb hangsúlyt kapnak, miközben a vallás közösségi és funkcionális dimenziói háttérbe szorulhatnak. A jelen kutatás eredményei alapján ez a jelenség a gyermekek spontán fotóválasztásában is megfigyelhető volt.

6. Következtetések: a szakrális örökség, a gyermeki tekintet és az identitásképzés összefüggései

Az elemzés alapján megállapítható, hogy az „Az én városom” pályázatra beérkező 75 alkotásban a szakrális épített örökség meghatározó helyet foglalt el. A vallási motívumok megjelenésének aránya (36,0%) nem tekinthető elhanyagolhatónak, különösen annak fényében, hogy a pályázati felhívás sem témájában, sem megfogalmazásában nem irányította a résztvevők figyelmét a vallási örökség felé. Az eredmények arra utalnak, hogy a vallási épületek és építmények a gyermekek településképének jól felismerhető és vizuálisan meghatározó elemei voltak, függetlenül attól, hogy a képkészítők személyes vallási kötődése ismert-e.

Az életkor szerinti különbségek szintén figyelemre méltóak voltak. Az A1 adatbázisban a vallási motívumok aránya 45,7%, míg az A2 adatbázisban 27,5% volt. Az alsó tagozatos tanulók képein emellett a tiszteletteljes vizuális attitűd dominált (68,8%), míg a felső tagozatban a tisztelettelteljes, reflexív és rejtőzködő ábrázolási módok kiegyenlítettebb arányban jelentek meg. Ez az összefüggés Feuer (2000) fejlődéslélektani megállapításaival összhangban állhat, ugyanakkor a minta korlátai miatt csak óvatos következtetések vonhatók le. Különösen azért szükséges a visszafogott értelmezés, mert egyik korcsoport esetében sem zárható ki, hogy a pályamű elkészítése során a gyermekek családi vagy pedagógusi segítséget kaptak, így a motívumválasztás és a kompozíciós döntések nem minden esetben tekinthetők kizárólag a gyermek önálló döntésének.

A térszerkezeti elemzés eredményei arra utalnak, hogy kapcsolat mutatható ki a vallási objektumok helyi koncentrációja és a vallási témájú fényképek gyakorisága között. A Juhász Gyula Általános Iskola környezetében azonosított közel húsz, közterületről jól látható szakrális objektum mellett ebből az intézményből érkezett a legtöbb vallási témájú pályamű is (19 db, a vallási témájú képek 70,4%-a). Ez összhangban áll Lynch (1960) várospercepciós elméletével, amely szerint a mindennapi útvonalakon rendszeresen megjelenő, karakteres tájékozódási pontok a mentális térkép meghatározó elemeivé válnak (Lynch 1977; Dúll 2009). A jelen kutatás alapján ugyanakkor ez az összefüggés elsősorban a motívumválasztás gyakoriságára vonatkozik; a vizuális attitűd kialakulását az életkori sajátosságok és az egyéni alkotói döntések is befolyásolják.

A kutatás módszertani tapasztalatai szociálpedagógiai szempontból is figyelemre méltóak voltak. A pályázati felhívás nem különítette el a sajátos nevelési igényű, a beilleszkedési, tanulási vagy magatartási nehézséggel élő tanulókat, hanem minden gyermek számára azonos részvételi feltételeket biztosított. Az inkluzivitás tehát nem külön célcsoport megjelölésével, hanem a részvétel akadálymentes megszervezésével valósult meg. Ennek eredményeként a díjazottak között sajátos nevelési igényű státusszal rendelkező tanuló is szerepelt, ami arra utal, hogy a fényképezés mint vizuális önkifejezési forma széles körben hozzáférhető alkotói lehetőséget biztosíthat a különböző fejlődési sajátosságokkal rendelkező gyermekek számára is.

Összegzésként megállapítható, hogy a Váci járás szakrális épített öröksége a vizsgált időszakban a gyermekek településképének meghatározó vizuális elemét alkotta. A vizsgálat eredményei arra utalnak, hogy a vallási épületek és építmények nem elsősorban vallási funkciójuk, hanem karakteres városképi megjelenésük révén váltak a gyermekek spontán fotóválasztásának tárgyává. A reflexív vizuális megoldásokat alkalmazó fényképek ugyanakkor azt is jelezték, hogy egyes alkotók nem csupán dokumentálták a szakrális környezetet, hanem kreatív vizuális kapcsolatot is kialakítottak vele tükröződések, szokatlan nézőpontok vagy kompozíciós megoldások alkalmazásával.

A természeti környezet szakrális ábrázolásának csaknem teljes hiánya önmagában is figyelemre méltó jelenség, amelyre csak óvatos, feltételes magyarázat adható. Elképzelhető, hogy ez a tendencia részben az Alfa-generáció megváltozott gyermekkori tapasztalataival is összefügghet: amennyiben a vizsgált korosztály mindennapi időbeosztásában a szabadtéri, természetközeli tevékenységek kisebb súllyal vannak jelen, mint a korábbi generációknál, ez

közvetve hozzájárulhat ahhoz, hogy a természeti elemek – és ezen belül a természeti környezetben megjelenő szakralitás – kevésbé épülnek be a gyermekek spontán vizuális reprezentációjába. Ezt a feltételezést a jelen kutatás adatai nem tesztelték közvetlenül, ezért az csak további, célzottan a gyermekek szabadidő-eltöltési szokásaira is kiterjedő vizsgálatok révén volna megerősíthető vagy elvethető.

A kutatás gyakorlati szempontból arra is felhívja a figyelmet, hogy a vallási örökség megismertetése nem kizárólag hitoktatási keretben képzelhető el. A település történetéhez, épített örökségéhez és kulturális emlékeihez kapcsolódó játékos, vizuális és élményalapú pedagógiai programok alkalmasak lehetnek arra, hogy a gyermekek tudatosabban fedezzék fel saját lakókörnyezetük kulturális értékeit. A jelen kutatás eredményei ezért nemcsak a vizsgált minta értelmezéséhez járulnak hozzá, hanem egy nagyobb mintán megvalósuló, összehasonlító vizsgálat módszertani kiindulópontját is jelenthetik.

Bibliográfia

De Wildt, K. – Radermacher, M. – Krech, V. – Löffler, B. – Sonne, W. (2019): *Transformations of "Sacredness in Stone": Religious Architecture in Urban Space in 21st Century Germany – New Perspectives in the Study of Religious Architecture.* Religions 10(11).

Dúll Andrea (2009): *A környezetpszichológia alapkérdései – helyek, tárgyak, viselkedés.* Budapest: L'Harmattan Kiadó.

Fejérdy Tamás (2012): Cultural Heritage as a Basis for Resilience. In Miszlivetz, F. et al. (szerk.): *Creative Cities and Sustainability* (ISES Book Series). Szombathely: Savaria University Press, 77–85.

Feuer Mária (2000): *A gyermekrajzok fejlődéslélektana.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Harrison, Rodney (2013): *Heritage: Critical Approaches.* New York: Routledge.

Kárpáti Andrea (2015): *Vizuális nevelés és iskolai gyakorlatok.* Pécs: Neveléstudományi Füzetek.

Kirschenblatt-Gimblett, Barbara (1995): Theorizing Heritage. *Ethnomusicology* 39(3), 367–380.

Lynch, Kevin (1960): *The Image of the City.* Cambridge, MA: MIT Press.

Lynch, Kevin (szerk.) (1977): *Growing Up in Cities: Studies of the Spatial Environment of Adolescence in Cracow, Melbourne, Mexico City, Salta, Toluca, and Warszawa.* Cambridge, MA: MIT Press / UNESCO.

Máté-Tóth András (szerk.) (2017): *Intézmény és karizma az egyházban 2.0: Ünnepi kötet Tomka Ferenc tiszteletére 75. születésnapja alkalmából.* Budapest: Szent István Társulat.

Pintér M. (2016): Milyen tapasztalatokkal kerül az alfa-generáció az iskolába? *Új Köznevelés* 72(1–2), 42–48.

Sántha Kálmán (2010): *Képalapú tartalomelemzési módszerek és kódrendszerek.* Módszertani Közlemények, Szeged.

Sharples, M. – Davison, L. – Thomas, G. – Rudman, P. (2003): Children as Photographers: An Analysis of Children's Photographic Behaviour and Intention at Three Age Levels. *Visual Communication* 2(3), 303–330.

Simon T. (2015): A vizuális kommunikáció képességcsoportjának értelmezése és fejlődése 10–12 éves korban. *Iskolakultúra* 25(2), 32–39.

Szekszárdi Júlia (2021): *Szociális kompetencia és iskolai közösségfejlesztés.* Budapest: Educatio Kiadó.

Tamáska Máté (2022): *Építészetszociológiai tanulmányok.* Budapest: Terc Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.

Tóth Gergely (2024): *A népszámlálások vallási adatainak eredményei térképeken.* Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

Tomka Miklós (2011): *A vallás a modern világban.* Budapest: Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány.

Van den Hemel, E. – Salemink, O. – Stengs, I. (2022): Introduction: Management of Religion, Sacralization of Heritage. In Van den Hemel, E. – Salemink, O. – Stengs, I. (szerk.): *Managing Sacralities: Competing and Converging Claims of Religious Heritage.* Berghahn Books, 1–18.